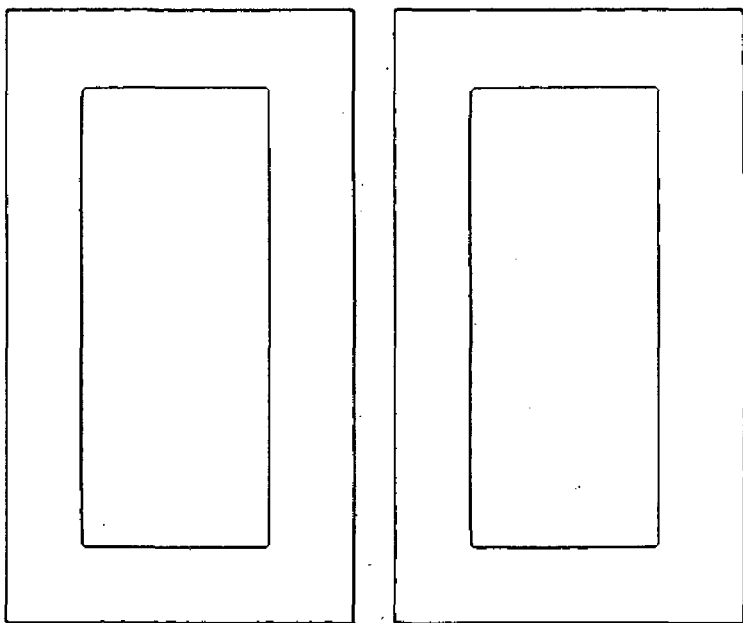

1977 no 3

TWICKEL

BULLETIN

VERENIGING VRIENDEN VAN TWICKEL

TWICKELBULLETIN

uitgave van de Vereniging Vrienden van Twickel
dit blad verschijnt drie maal per jaar (januari, april,
september)

redactieadres: Vijverlaan 33 Hengelo (0)

kopij inleveren voor 20 december, maart, augustus

Vereniging Vrienden van Twickel
opgericht 1972

secretariaat: Vijverlaan 33 Hengelo (0) tel. 16536

contributie f. 10,- per jaar

bank: Rabo-bank Delden rekeningnummer 31.33.09.973

giro: 2850534

JAARGANG 1977 nummer 3

INHOUD

1. Rubriek Twickel Aktueel
  - 0 Zal Stad Delden doodgroeien?
  - 0 Er verdwijnt een Twickels stadsgezicht.
  - 0 Contributie
2. Herman van der Worp: een zondagskind,
door H.M. Haverkate.
3. Hoe houden wij onze heidevelden intact?,
door D.M. Semler
4. Landbouw in Twickel: van 130 naar 70 bedrijven,
door ir. C. Brunt.
5. De namen der Twickelse erven,
door B.J. Hekket.
6. Wie werden in 1976 lid van onze vereniging?

TWICKEL AKTUEEL

ZAL STAD DELDEN DOODGROEIEN?

Wie niet groeit, gaat dood, moeten B en W van Stad Delden gedacht hebben, toen zij, vooruitlopend op de herziening van het streekplan Twente, besloten een handvol doelstellingen voor een eigen gemeentelijk structuurplan op papier te zetten. Het resultaat is er dan ook naar: de doelstellingsnota die in augustus vorig jaar aan de raad werd aangeboden, ademt de geest van een groeidrift waaraan de tijd geheel voorbij lijkt te zijn gegaan. Alsof er sinds het eind van de zestiger jaren geen spectaculaire daling van het geboortecijfer is geweest, alsof de economische vooruitzichten beter zijn dan ooit tevoren, oppert het Deldense gemeentebestuur de gedachte om na voltooiing van het plan De Braak in Delden-Zuid (1993) op de dan nog overblijvende landschappelijk waardevolle landbouwgebieden en natuurterreinen binnen de gemeentegrenzen maar liefst 600 woningen te bouwen. Open groene ruimten die zo bepalend zijn voor de leefbaarheid van een woongemeente, zijn er dan wel niet meer, maar daar heeft een gemeentebestuur geen boodschap aan dat zijn gronden beheert als de uitbater van een Turkenpension die een kosthuis per vierkante meter slaapruijnte verhuurt. Terecht heeft het bestuur van de stichting Twickel—maar ook verschillende politieke groeperingen in Stad Delden—ernstig bezwaar gemaakt tegen de plannen van B en W. Aan de groeidrift van Stad Delden zullen ook de Twickel-gronden tussen Rupertserf en de chemische fabriek Servo en die in de omgeving van de Zaagmolen/Hengelosestraat (tot hotel Carelshaven) moeten worden opgeofferd. De stichting Twickel voert twee hoofdbezwaren aan tegen de voorgenomen explosie in de woningbouw. Het eerste is dat B en W uitgaan van het streekplan Twente 1966 dat door de tijd grotendeels is achterhaald, het tweede de ontvolking van de grotere stedelijke centra die een afremming van de groei der omliggende woongemeenten noodzakelijk maakt. Daaraan kunnen nog twee andere argumenten worden toegevoegd. Wat de bebouwing van het gebied tussen Ruperts-

TWICKEL AKTUEEL

erf en Servo betreft: recente milieugroepen hebben geleerd dat het bouwen van woonwijken in de directe omgeving van chemische bedrijven onverantwoord is uit het oogpunt van gevaar en hinder. Verder: woningbouw anders dan voor de natuurlijke aanwas van de eigen bevolking zal leiden tot een verdere toename van het woon-werk-verkeer en een verdergaande druk op het toch al overbelaste Twentse wegennet. Nee, alle schone dromen van B en W ten spijt, ook Stad Delden zal de broekriem wat moeten aanhalen. Wie teveel bouwt, houdt geen leefruimte meer over voor de eigen bevolking. Wie te hard groeit, gaat dood.

ER VERDWIJNT EEN TWICKELS STADSGEZICHT. . . .

De vereniging Vrienden van Twickel heeft bij het gemeentebestuur van Stad Delden een officieel bezwaarschrift ingediend tegen het ontwerp-bestemmingsplan voor de binnenstad dat ondermeer voorziet in de bouw van een aantal woningen langs de Zuiderhagen. De vereniging stelt zich op het standpunt dat plaatsing van de Twickel-pastorie aan Spoorstraat (voormalig huis van ds. Samberg) op de monumentenlijst ook stedenbouwkundige consequenties heeft voor het zeer karakteristieke Zuiderhagen-gebied, waaraan de oude uit 1750 daterende pastorie aan de achterzijde grenst. Het bestuur vindt dat het de moeite waard is het zeer karakteristieke dorpsgezicht langs de Zuiderhagen, waarvan het Samberg-huis een onderdeel vormt, in zijn huidige vorm te bewaren. Wat de toekomstige bestemming van het Samberg-huis betreft: het bestuur van onze vereniging heeft in een brief aan het stichtingsbestuur aangedrongen op het maken van een inventarisatie van mogelijke bestemmingen.

CONTRIBUTIE

Wij verzoeken u hierbij zo spoedig mogelijk de contributie voor 1977 te voldoen. Stort een bedrag van f. 10,- op postgiro 2850534 of bij de Rabo-bank Delden op nr. 31.33.09.-973 t.n.v. de penningmeester Vereniging Vrienden van Twickel te Delden.

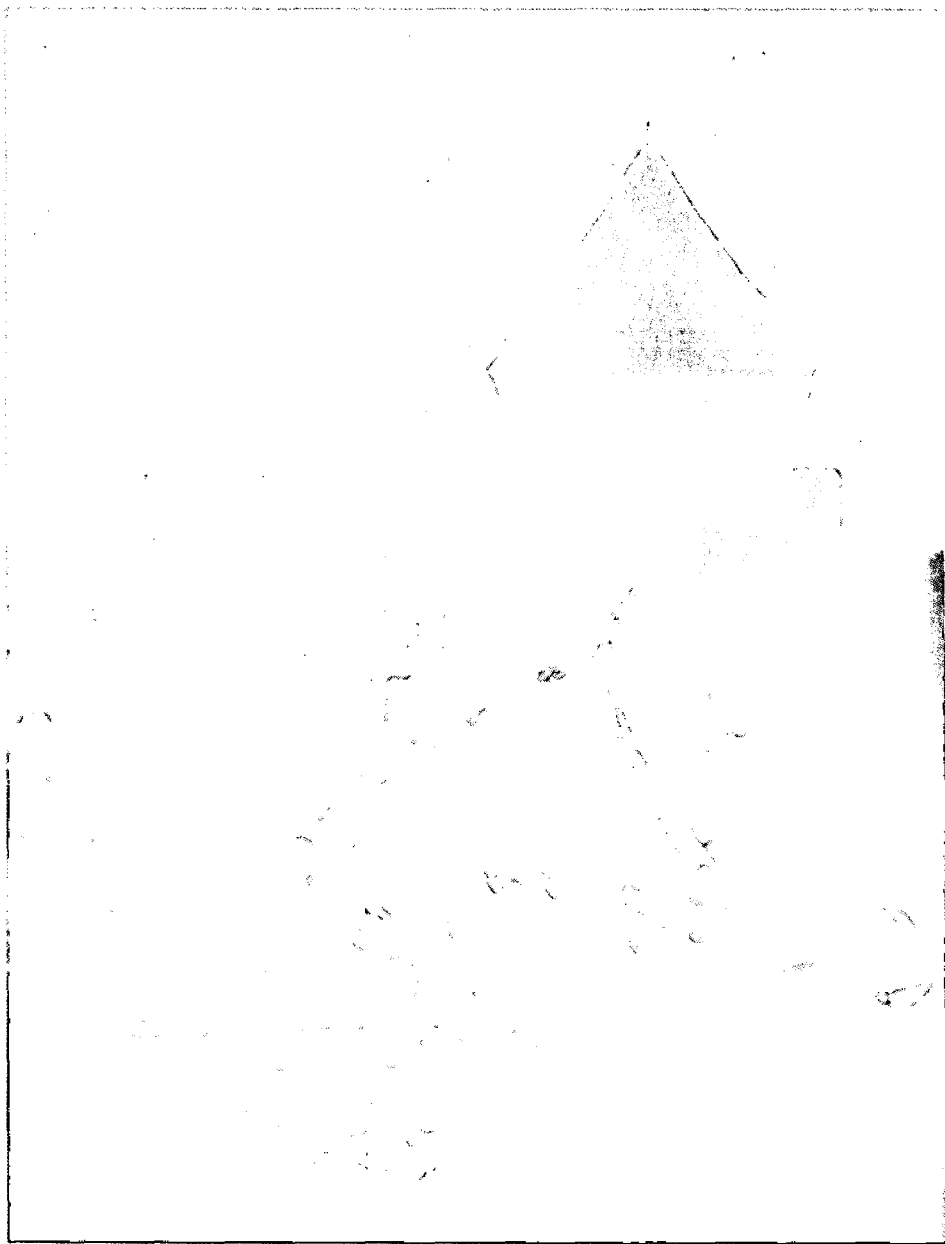
HERMAN VAN DER WORP: EEN ZONDAGSKIND

door H. M. HAVERKATE

Van 30 oktober tot 8 november organiseerden het Nutsdepartement Delden en de Vrienden van Twickel in de Jan Lucas-kamp een tentoonstelling over het werk van de Deldense schilder Herman van der Worp. De expositie werd geopend door de heer H.M. Haverkate, oud-Deldenaar en auteur van Krabbels op oude ansichten en Groeten uit Delden. Wij vroegen hem van zijn openingstoespraak een artikel te maken voor het Twickel Bulletin.

Het openen van deze tentoonstelling is voor mij geen formaliteit. Daarvoor is de persoon van Herman van der Worp mij te dierbaar hoewel ik in mijn jeugdijaren nooit een woord met hem heb gesproken. Ik zag hem gaan op zijn driewielige fiets en daar bleef het bij. Die waardering is in de loop der jaren ontstaan enerzijds doordat Van der Worp dertig jaar lang ons Deldense leven heeft willen delen en het decor van onze jeugd tot onderwerp heeft gekozen van zijn vrij omvangrijke produktie. Anderzijds heb ik een paar zeer verhelderende gesprekken gehad met de heer Jacob Kluyvers die het leven van deze Deldense kunstschilder zo van nabij heeft meegemaakt. Die gesprekken waren een bevestiging van hetgeen ik vermoedde; nml. dat Van der Worp een zeer nobel mens was met een fijngevoeligheid en eenvoud die je slechts zelden aantreft.

Daarom ben ik het Nutsdepartement en de Vereniging Vrienden van Twickel zeer erkentelijk dat ze me in de gelegenheid hebben willen stellen om deze tentoonstelling te openen. Steunende op mijn vroegere Deldense ervaringen, moet ik zeggen dat ik bewondering heb voor genoemde organisaties dat ze het hebben aangedurfd hier in Delden een tentoonstelling op te zetten waarvan ik wel zo ongeveer weet hoe moeilijk het is en hoe moeizaam. Als je in Delden iets organiseren wilt, moet je van goede huize zijn en beschikken over een grenzeloos optimisme. Ik kan mij nog herinneren hoe ik als jeugdig reclameontwerper na de oorlog bij Rupert binnenstapte, vol goede moed en boordevol enthousiasme om de Deldense winkeliers iets te vertellen over etalage- en winkelreclame. Als een gebroken mens verliet ik een half

Gezicht op Delden door Herman van der Worp

uur na aankomst de plaats van handeling. Behalve de heren Schintz en Wegter was er niemand. Als er dan ook iets is wat ik vurig hoop, dan is dat voor de komende week een massale opkomst. Ik hoop werkelijk uit de grond van mijn hart dat heel Delden deze Van der Worp-expositie zal bezoeken "en nit allene de leu van aover't spoor". In het kort zal ik trachten duidelijk te maken waarom Herman van der Worp ons aller belangstelling verdient.

ZORGELOOS

Herman van der Worp was achter in de vijftig toen hij vanuit Warnsveld naar Delden kwam. Hij had zuinig geleefd en het vak van fotograaf had hem voldoende opgeleverd om de oude dag zonder al teveel zorgen tegemoet te kunnen zien. Hij had het geluk van zijn leven toen hij terecht kwam bij de familie Kluvers, voor wie hij meer was dan een toevallige hotelgast. Tot aan zijn dood toe, meer dan dertig jaar lang vond Van der Worp bij Carelshaven een thuis. Bij meer dan een gelegenheid heeft Van der Worp blijk gegeven hoezeer hij dit op prijs stelde. Zijn relatie met de familie Kluvers was van uitzonderlijke kwaliteit. Daardoor kon hij in Delden zonder zorgen uiting geven aan zijn behoefte om te schilderen. Daardoor kon hij in zekere zin leven als een zondagskind. Of dit de kwaliteit van zijn werk ten goede is gekomen waag ik te betwijfelen. Hoe fraai zijn schilderijen ook zijn en hoezeer ze ook getuigen van een perfecte techniek en verfijnde smaak, slechts zelden weet hij zich te ontworstelen aan de dwingende kracht van zijn getraïnde fotografenogen. Ik zou het ook zo kunnen zeggen: haarscherp weten wij wat de ogen van Van der Worp zagen, maar wat hij voelde in zijn binnenste is veel minder duidelijk. Daarvoor zijn de meeste schilderijen van hem te tam en te zeer gebonden aan de vormenwereld waarvan hij zich slechts zelden kon los maken. Veel van zijn doeken zijn uitingen van een verliefd man die met eindeloos geduld in bijna kloosterlijke observatie de onderwerpen van zijn meditatie in kleur heeft gezet. Het zijn doorgaans zeer vredige taferelen. Van der Worp hoefde zich niet waar te maken. Zijn werk vond gretig aftrek want de gasten van Carelshaven wilden hun herinnering aan die mooie vakantie-tijd in Delden en Twickel maar al te graag vastgelegd zien. Je ziet zelden mensen op de schilderstukken van Van der Worp, hoogstens als stoffering, nooit als objekt.

Een vluchtende haas of een koppel patrijzen heeft hij nooit in verf gegrepen. Het zijn altijd stillezens van geschoten wild waarop hij zijn hang naar het beschouwelijke kon uitleven. Die stillezens zijn staaltjes van fabelachtige techniek en kleurbeheersing. Zijn aquarellen van boeketten veldbloemen met magrieten, klapprozen en korenbloemen zijn van uitzonderlijke schoonheid. De zon, het groen en de bloemen, dat is de wereld van Herman van der Worp. Feestelijke herfstbossen en het prille voorjaar hielden hem meer bezig dan woeste najaarsluchten en grauwe verlatenheid. Dit past niet in zijn wereld.

Het klinkt misschien een beetje oneerbiedig maar zo is het natuurlijk niet bedoeld, de baron van Twickel, de gasten van Carelshaven en de familie Kluvers hebben Van der Worp een beetje teveel uit de wind gehouden. Iets van dit zorgeloze bestaan kunnen wij vermoeden, als we weten dat Herman van der Worp lid was van de gemengde zangvereniging Armonia waarvan hij geen repetitie oversloeg. Dit las ik in de notulen van dit koor. En wat ze daar bij het Zwaantje zongen, was nou niet bepaald om over naar huis te schrijven. Ze zongen er geen Bach of Bruckner. Probleemloos zong Herman van der Worp zijn partij in Moederke alleen, Kindje mijns harten, Sneeuwkllokjes, Die Mühle in Schwarzwald, Het dorpskllokje, Das Treu Mutterherz en meer van dit soort pretentieloze zangnummers.

Dames en heren, hieruit mag u niet afleiden dat deze ontspannende muziek afkeuring verdient. Integendeel, zou ik zeggen, maar het tekent de wereld waarin Herman van der Worp leefde. En het bevestigt mijn overtuiging dat Van der Worp een zondagskind was. Een man die zorgeloos genoot van zijn geliefde Twickel en Delden. Maar ook een man, moet ik zeggen, die een halve eeuw geleden al wist dat Delden en Twickel uitzonderlijk waren en daarom is hij voor mij de eerste Deldenaar die wist wat er op het spel stond.

EXPOSITIE

Ik moet u eerlijk zeggen dat ik met alle Deldenaren Van der Worp allang vergeten was, want behalve zijn profetenbaard en driewieler was er nauwelijks iets waardoor hij in mijn herinnering bleef leven. Hiermee kom ik aan de belangrijke vraag, waardoor het mogelijk was dat deze bescheiden kunstschilder zo opeens in de belangstelling staat dat men het nodig heeft gevonden om een expositie

van zijn werk in te richten. Het is een merkwaardige zaak dat zesendertig jaar na zijn dood tientallen raambiljetten met zijn naam, de Deldense winkelruiten sieren. Wie gaf de beslissende stoot? Zessendertig jaar niets en nu opeens deze manifestatie. Natuurlijk is de liefde van Herman van der Worp voor Delden waarin wij van harte met hem mee kunnen gaan, hieraan niet vreemd, maar het verklaart toch niet voldoende waardoor er zo opeens een soort Van der Worp epoque is ontstaan. Wie gaf de beslissende stoot? Wie was de motor achter deze expositie? De vonk voor deze expositie werd een jaar of tien geleden ontstoken. Toen keek een man ergens in een Hengelose huiskamer*toevallig naar een klein muurvlak waarop een klein schilderijtje hing. Op het schilderijtje stond geen enkel aanwijsbaar herkenningsteken en toch wist die man met feilloze zekerheid dat hij stond te kijken naar een snikhete Deldense zomerdag in Twickel. De man voelde als in een flits de zwaartekracht van zo'n vooroorlogse, broeiwarme augustusdag. Hij boog zich voorover en zag tot zijn grote verbazing de naam staan van Herman van der Worp. Het was een piepklein schilderijtje maar het ademde een onbegrensde ruimte. En wat zag die man op dat kleine paneeltje? Een paar vlekken donkergroen, een vaal, nauwelijks te onderscheiden pannendak en een goudgele vlek op de voorgrond. Dat was alles. Maar het schilderijtje had een spankracht en adem die je op de meeste schilderijen van Van der Worp mist. Tien jaar geleden was Van der Worp ineens weer terug. Dat kleine schilderijtje bleef hangen in de herinnering van die man en het dwong hem om te speuren naar ander werk van de Deldense schilder. Geleidelijk werd hem duidelijk dat Van der Worp groter was dan hij en iedereen dacht. Hij schreef er een jaar geleden een stukje over in de krant en dat bracht de Vrienden van Twickel en het Nutsdepartement Delden ertoe om deze expositie op touw te zetten. De man die de vonk ontstak, die de beslissende stoot gaf tot deze tentoonstelling was Van der Worp zélf. De geladenheid van dat piepkleine Hengelose paneeltje gaf de toevallige, argeloze man in die huiskamer een enorme opdonder. Kijk, zei Herman van der Worp, ik ben er nog. Dit is geen sprookje wat ik u vertel dames en heren want de man die door de kracht van het paneeltje getroffen werd staat hier voor u. Ik heb dat kleine schilderijtje meegebracht. Hier, binnen de ruimte van de lijst is de echte Herman van der Worp aan het werk geweest. Dit is geen oordeel van een

vakman, want dat ben ik niet, maar mijn eigen persoonlijke mening gebaseerd op die schokkende ervaring van tien jaar geleden. Kunstkenner mogen zeggen dat ik ernaast zit, maar dan blijft toch staan, dat dit kleine, felle signaal-tje, dat deze vonk van Herman van der Worp tot gevolg heeft gehad dat u hier bent, dat ik er destijds over schreef en deze tentoonstelling thans voor geopend mag verklaren.

HOE HOUDEN WIJ ONZE HEIDEVELDEN INTACT?

DOOR D. M. SEMLER.

Hoewel Twente zo'n vijftig jaar geleden nog het land van katoen en heide was, waren er deze nazomer in onze omgeving nog maar weinig van deze paars kleurende velden te vinden. Hoe komt dit? In vroegere jaren werden de heidevelden door beweiding van schapen kort gehouden. Jonge boompjes kregen geen kans uit te lopen, zodat de heide heide bleef en niet in een ruig bos veranderde. Toen op het einde van de vorige eeuw de kunstmest op de markt kwam, verdwenen de heideschapen (die niet alleen voor de wol, maar vooral voor de mest werden gehouden), veranderden uitgestrekte gebieden in bouw- en weiland en werd op de overblijvende, meestal armere gronden de heide door berk en vliegden verdrongen, waardoor veel broedterreinen (o.a. voor de wulp) verloren gingen. Om aan deze verarming paal en perk te stellen, is een groepje leden van Nivon en KNNV al enige jaren (als broed- en jachttijd dat toelaten) met succes actief geweest op terreinen van o.a. het landgoed Twickel. Maar er is een grote achterstand. Niet alleen moeten steeds weer nieuwe terreinen geschoond worden, ook gebieden die al eens eerder aan de beurt waren, moeten op gezette tijden weer van jonge vliegdennen en berken ontdaan worden. Voor de leden van onze vereniging is er werk aan de winkel. Het is prachtig werk en bovendien nog gezond ook. Wie werkelijk hart heeft voor de natuur in het algemeen en voor het landgoed Twickel in het bijzonder, hij steke de handen uit de mouwen. Nivon, KNNV en Vereniging Vrienden van Twickel zullen er samen de schouders onder zetten. Om regelmaat in het schonen te krijgen, stellen wij ons voor vier halve dagen per jaar te reserveren voor het ruimen van berken en vliegdennen op heidevelden. Dat zal steeds gebeuren op de 3e en 4e zaterdag in februari en de 1e en 2e zaterdag in september van 9 tot 12 uur. Er is werk voor man en vrouw, jong en oud. Laarzen zijn noodzakelijk, gereedschap (bijltje of

schop) gewenst. Voor koffie wordt gezorgd. Leden van de Vereniging Vrienden van Twickel, noteert in uw agenda zaterdag 19 en 26 februari. Komt ons helpen bij dit prachtige werk. Als u meedoet, belt u dat dan even door aan:

D.M. Semler: 05400 - 13748.

LANDBOUW IN TWICKEL: VAN 130 NAAR 70 BEDRIJVEN DOOR IR. C. BRUNT.

Gezien het streven naar schaalvergroting in de landbouw zal er in de toekomst op het landgoed Twickel nog maar plaats zijn voor 70 renderende bedrijven in plaats van 130 die nu nog op de 1300 ha cultuurgrond van Twickel een bestaan vinden. Die uitspraak deed de rentmeester van Twickel, ir. C. Brunt tijdens de lezing die hij op 5 november voor de leden van onze vereniging hield over de ontwikkelingen in de landbouw. Wij vroegen de heer Brunt zijn lezing om te werken tot een artikel voor het Twickel Bulletin.

Terugblikkend naar de beginjaren van mijn loopbaan, rond 1950, kom ook ik tot de conclusie, dat we toen in toestanden leefden, die nu welhaast sprookjesachtig aandoen. Rond 1950 kon een boer nog bestaan van de opbrengst van 11 koeien. Aangevuld met wat varkens en kippen was er zelfs een bescheiden welvaart, zonder aanwijsbaar verlangen nog verder meegesleurd te worden in de vaart der volkeren. Integendeel, bedrijfsvergelijkingen die in die jaren veelvuldig zijn uitgevoerd, wezen duidelijk uit dat het streven primair was gericht op het mee kunnen komen met de burens op basis van een jaarinkomen van pakweg 3 à 4000 gulden. Aan deze welhaast idyllische toestand kwam helaas al spoedig een einde:

rond 1950 boden 11 koeien de basis van het bestaan, rond 1960 waren die 17 koeien, rond 1970 20 - 25 koeien en thans zijn het er reeds meer dan 30.

In de akkerbouw constateren we eenzelfde ontwikkeling. Momenteel is een oppervlakte van 70 ha nauwelijks voldoende om het dure machinepark, dat nog duurdere arbeidskrachten moet vervangen, rendabel te maken.

Hoe zijn we in deze toestand verzeild geraakt? De prijzen

zen van de landbouwproducten zijn meer en meer achtergebleven bij de kostenstijgingen en hierin stond de landbouw niet alleen.

Om dicht bij huis te blijven: in de textiel b.v. hebben we precies dezelfde ontwikkeling gekend, ook daar zijn de opbrengsten sterk achtergebleven bij de kostenstijgingen. Maar wel met een heel andere uitwerking! Een textielfabriek b.v. kan zich onmogelijk permitteren langere tijd te werken onder omstandigheden, waarbij de productiekosten hoger liggen dan de opbrengsten. Zolang de vaste lasten (grond, gebouwen, machinepark) nog enigermate door de opbrengsten worden gedekt, zal men nog met verlies doordraaien. Nieuwe investeringen komen niet van de grond, op langere termijn krimpt de productie in, hetgeen zelfs kan leiden tot sluiting.

Op een landbouwbedrijf, waar de boer-ondernemer tegelijkertijd zijn eigen personeel is, ligt de uitwerking geheel anders. Als op een landbouwbedrijf de beloning terug loopt door hogere kosten en/of minder goede opbrengstcijfers is er maar één remedie: meer, langer en doelmatiger werken, ook al staat de daarmee verkregen betere beloning niet in verhouding tot de extra inspanning.

B.v.:

als de eerste 10 melkkoeien	f 10.000,-	opleveren
en de tweede 10 "	" 5.000,-	"
en de derde 10 "	" 2.000,-	"

is dat altijd nog f 17.000,- samen

en f 17.000,- is altijd nog meer dan f 15.000,- en belangrijk meer dan f 10.000,-, ook al is de beloning voor de laatste 10 of 20 koeien maar een schamele vertoning.

Pas als die laatste 10 melkkoeien geen enkele winst meer opleveren of zelfs verlies, zoals in de afgelopen zomer ongetwijfeld op vele bedrijven het geval is geweest, komt men tot bezinning.

Meer, langer en doelmatiger werken!

Het meer en langer werken heb ik naar ik meen met het bovenstaande voor ons doel voldoende belicht.

Vooraf het doelmatiger werken heeft geleid en leidt in steeds sneller tempo tot ontwikkelingen die vragen oproepen met betrekking tot het oude en vertrouwde landschap.

TWEE BEDRIJFSTYPEN

Meer en meer heeft de bedrijfsontwikkeling geleid tot twee elk zijn eigen leven leidende bedrijfstypen:

- a) het grondgebonden bedrijf, waarvan het akkerbouwbedrijf en het melkveehouderijbedrijf de belangrijkste vertegenwoordigers zijn
- b) het niet-grondgebonden bedrijf, waarvan de varkensfok- en mestbedrijven, de kalvermesterijen, de pluimveehouderij en -mesterij de belangrijkste vertegenwoordigers zijn.

Het grondgebonden landbouwbedrijf heeft zich in het algemeen staande kunnen houden door schaalvergroting en mechanisatie. Voor het akkerbouwbedrijf noemde ik U al dat 70 ha bedrijfs grootte voldoende is om het dure machinepark, dat nog duurder arbeidskracht moet vervangen, rendabel te maken.

In 1940 was ik volontair op een akkerbouwbedrijf van 70 ha op de Fries-Groningse grens. Daar liepen toen, groot en klein, 14 arbeiders. Thans loopt op datzelfde bedrijf één vast tractorchauffeur. Het aangrenzende dorpje is leeggelopen en in de zomer is daar Duits de voertaal.

Wat de melkveehouderij betreft wees ik U reeds op de schaalvergroting van 11 - 17 - 25 en / 30 koeien, waartegenover slechts een bescheiden vergroting van de bedrijfsoppervlakte staat.

Het overgrote deel van de verhoogde productie komt van

- a) meer voeder van eigen bedrijf en wel door
  - 1) meer kunstmest
  - 2) van minder productieve naar meer productieve gewassen, b.v. van rogge en haver naar mais, een gewas dat bovendien de geweldige hoeveelheden stalmest die vrijkomen kan verwerken.
- b) aankopen van voeder op de vrije markt.

Wat het ruwvoeder betreft zijn er duidelijk beperkingen. Tegenover toenemende vraag staat een beperkt aanbod.

Suikerbieten worden verbouwd voor de suiker en niet voor de pulp enz.. De concurrentie richt zich de laatste tijd vooral op de vrije grondmarkt, waar de boer tracht zijn voederverziening veilig te stellen door aankoop van losse percelen cultuurgrond. De vrije grondprijzen zijn in zeer korte tijd opgelopen van f 15.000,- tot f 35 à 45.000,- per ha!

Stelt men hier tegenover de problemen rond de inmiddels

steeds groter wordende melkplassen, boter- en melkpoederbergen, waarvoor steeds moeilijker een afzet is te vinden, dan rijst de vraag of deze ontwikkeling nog langer door kan gaan. Melk is een product met garantieprijzen. In het midden latende, wie met de uit deze garantieprijzen voortvloeiende subsidies nu eigenlijk gesubsidieerd wordt, de boer of de consument, kan geconstateerd worden dat het verzet tegen de steeds groter wordende melkstroom sterker wordt en dat bezinning over deze ontwikkeling steeds urgenter wordt. Wat het doelmatige werken betreft, dat heeft meer en meer geleid tot een ontwikkeling, waarbij niet langer de boer het voer brengt en de melk haalt, maar de koe het voer haalt en de melk brengt. De traditionele stal heeft hierbij plaats moeten maken voor de ligboxenstal met melkstal en tanklokaal. Het is vooral het niet-grondgehouden landbouwbedrijf dat in de kringen van de natuurbescherming een kwade reuk geniet. Vaak wordt op een ietswat smalende toon gesproken over de "bio-industrie".

Ik meen evenwel voorop te mogen stellen dat deze industrie ook voor onze nationale economie van zodanige betekenis is, dat ze eenvoudig niet meer is weg te denken, net zo min als b.v. de autoindustrie in Amerika. Het stelt de landbouwer in staat op een kleine oppervlakte grond een weliswaar niet gegarandeerd, maar dooreengenomen toch zeer redelijk inkomen te verwerven en levert bovendien een niet meer weg te cijferen bijdrage aan onze nationale volkswelvaart. We zullen er mee moeten leren leven!

Maar dan wel graag onder omstandigheden die het minst storend zijn voor het landschap en het milieu.

PLANOLOGIE

Hier kom ik op de planologische maatregelen die die alles in geordende banen moet leiden. In de bestemmingsplannen buitengebied worden onderscheiden hiertoe:

- a) agrarische gebieden sec
- b) " " met landschappelijke waarde
- c) " " met grote " "

In de agrarische gebieden sec. is er (nog) grote mate van vrijheid, in de agrarische gebieden met grote landschappelijke waarde de kleinste mate van vrijheid.

Hierbij twee kanttekeningen:

- 1) Is het juist de agrarische gebieden sec, dus met geringe

landschappelijke waarde, aan de wolven over te leveren in plaats van een "opknopbeurt" te geven?

- 2) De agrarische gebieden met grote landschappelijke waarde, als regel de oude woonkernen, worden juist hiermede de grote probleemgebieden.

We willen het landschap niet missen maar we kunnen de boer die dit landschap in stand moet houden evenmin missen. Daarom zullen belanghebbenden elkaar moeten vinden!

Ik meen te mogen pleiten voor:

- a) begrip voor de boer die in dit landschap moet leven en werken, hetgeen moet leiden tot een niet al te starre houding van de zijde van de natuurbescherming tegenover herinrichting en schaalvergroting.
- b) begrip van de boer tegenover de natuur- en landschapsbescherming door matiging van zijn wensen inzake herinrichting en schaalvergroting, met als mogelijke compensatie het afsluiten van beheersovereenkomsten tegen een geldelijke vergoeding.

Ik weet dat ik met dit laatste heel wat emoties los zal kunnen maken, omdat dit de zelfstandigheid van de boer als vrije ondernemer raakt, maar zijn andere bedrijfstakken niet dezelfde weg opgegaan?

- 1) Waar is nog de zelfstandige textielfabrikant, die zelf bepaalde wat hij had te doen en te laten?
- 2) hoe gaat het in de toekomst met de bosbouw?, waar ook met beheerssubsidies zal worden gewerkt mits men bereid is in de pas te lopen?

Wel moeten we bij dit bedenken, dat de consument bij deze gedachtengang zal moeten betalen hetzij in de vorm van hogere productenprijzen of in de vorm van een hogere belastingbijdrage.

Zo ziet de traditionele Twickel boerderij eruit. De schaalvergroting in de landbouw heeft aan de vormgeving van de moderne boerderij wel het een en ander veranderd.

BOKDAM HILTJESDAM SCHUTTENDAM

Het vorige artikel besloot ik met de vermelding van het erve Obdam of Opdam bij Beckum, in welke naam het woord "dam" de betekenis "moeras" heeft. Nu telt Twickel nog een drietal erven, waarvan de naam als tweede bestanddeel het woord "dam" heeft zodat het zin heeft iets meer over dit woord te vertellen; het zijn Bokdam, Hiltjesdam en Schuttendam.

Onze taal kent een tweetal woorden, die de betekenis "waterkering" hebben: dam en dijk. De eerste ligt dwars over een water, de tweede loopt er langs. Maar van "dijk" weten we dat het ook "vijver" of "plas" betekent; men denke aan het Duitse "teich". We vinden het woord in deze betekenis in de familienamen Molendijk, naar een erve bij Brekelenkamp, in 1475 Molendyck; en Visschedijk, naar een erve bij De Lutte, in 1440 Visschedijck; de betekenis is duidelijk "molenvijver" en "visvijver". Minder bekend is dat "dam" ook "vijver" kan betekenen, in elk geval in de Scandinavische talen; bezoekers aan Denemarken en Noorwegen zullen de aankondiging "branddam" voor "brandvijver" allicht wel eens gezien hebben. Dat "dam" en "dijk" deze dubbele betekenis hebben, verklaart men uit het feit dat bij het opwerpen van deze waterkeringen tegelijk een kuil ontstaat, die zich op den duur met water vult; de naam dam of dijk gaat dan op deze kuilen over.

In het moerassige stroomgebied van de Regge, vooral om Goor, komen veel namen op "dam" voor, zoals Olidam en Zeldam; het is zeer twijfelachtig of deze ook het werk van mensenheden zijn. Het zullen wat hogere, droge plekken in de drassige streek zijn geweest; "dam" heeft hier dezelfde betekenis als "horst", "haar" of "reis", die alle dergelijke verhogingen in het land aanduiden. Maar soms betekent "dam" ook "moeras"; uit het Engels weten we dat in het graafschap Norfolk, waar vele door Nederlanders uitgevoerde droogmakerijen zijn, het woord vlak land aanduidt, waarvan het

water door drainage is afgevoerd; het is kennelijk door de Nederlanders ingevoerd. Zo weten we van Zeldam dat het oorspronkelijk een moeras was: in 1381/83 wordt het duidelijk vermeld als "den Goer Zellincdam"; ook "goor" wijst op moerassig gebied. Er is verwantschap met een Westfaals woordt "dumm" voor "drassig land", dat in het Twents als "dom" voorkwam. Nu is het een bekend feit dat er altijd onduidelijkheid is geweest in de spelling van de klank, die het midden houdt tussen korte "a" en "o"; men denke aan Averdijk naast Overdijk, Haaksbergen naast de lokale uitspraak Hokseberge. Vandaat dat we ook de wisseling "dam" en "dom" aantreffen, b.v. in de familienaam Roosdam en Roosdom. We moeten ons voorstellen dat het oude "dom" met "dam" verward werd, niet alleen in spelling maar ook in betekenis, die dus zowel "heuvel" als "moeras" kon worden. Welke van de twee de juiste is, kan blijken uit het eerste bestanddeel, dat dikwijls een vegetatie aanduidt, zoals we straks bij Bokdam zullen zien.

In Schuttendam hebben we echter de betekenis waterkering; het erve, dat in 1618 door Twickel werd aangekocht, ligt in het lage gebied van Zeldam, Enterbroek en Deldenerbroek, waar de scheepvaart met "zompen" op de Regge en de beken van belang was. Om de bevaarbaarheid te bevorderen werden de beken vaak door afdamming "opgezet" en hieraan zou Schuttendam zijn naam te danken hebben.

Hiltjesdam, in 1782 door Twickel verworven, kan op een waterkering betrekking hebben, maar ook op een verhoging in het land; het eerste element is kennelijk de voornaam Hiltje, al is deze niet bepaald Twents.

Bokdam heeft de oudste vermeldingen; er bestaan twee erven van die naam: een bij Rektum, gemeente Wierden, in 1475 Boeddam, en het andere op het gebied van Twickel. Hiervan horen we voor het eerst in de jaren 1381/83: het is gelegen "apud (=bij) Grotenburen bi der Noertmole, Boeddam"; in 1475 wordt het kortweg vermeld als Bocdam, en in 1498 weer uitvoeriger als gelegen bij "tGroten Buren bij der Nortmolen, Bockdam". Maar in de veertiende eeuw komen we ook al iemand tegen, die kennelijk eigenaar of pachter van Bokdam was: Godeken van Wolde gheheten Pockedamme; in 1495 horen we opnieuw van hem: Godeken ten Bogedam. Hier noemt hij zich naar zijn erve, maar hij moet in de buurt gewoond hebben: Wolde is Woolde, de voormalige marke tussen Delden en Hengelo. Ondanks de afwijkende spelling gaat het hier over een en hetzelfde erve Bokdam.

En wat betekent nu "bok"? Het is de verkorte vorm van "book", Twents voor "beuk"; Bokdam was dus oorspronkelijk gelegen op een heuvel die met beuken begroeid was. Soms is de betekenis van "dam" voor tweeërlei uitleg vatbaar; een goed voorbeeld is Beverdam, naar een erve bij Ypelo, gemeente Wierden.

Hier kunnen we aan een echte, door bevers gebouwde dam denken, maar ook aan een moeras waarin deze aardige dieren zich ophielden.

Tenslotte bestaan er een paar Twentse familienamen op "dam", waar geen waterkering of moeras aan te pas komen: Dubbeldam en Rotterdam. Deze Zuidhollands aandoende namen komen wel degelijk uit onze gewesten: Dubbeldam bij Dene-kamp, in 1406 Dubbeldinck, in 1475 Dubbelding, maar in 1486 Dubbelinckman; Rotterdam bij Ochtrup, in Westfalen, niet ver van Enschede, in 1498 Rotterdinck, maar in 1667 Rotterdam.

In deze namen is de uitgang "ing" of "ink" vervangen door "man", zoals dikwijls gebeurd is, en hieruit is in de loop der tijden "dam" ontstaan. Dubbeld en Roterd zijn oude voornamen, die nog wel bestaan en die in een volgend artikel ter sprake zullen komen.

Noot:

Het erve Bokdam ligt aan de Bornsestraat 3
 Ambt Delden,
 het erve Hiltjesdam aan de Bornerbroekseweg 6
 Ambt Delden,
 het erve Schuttendam aan de Demmersweg 1
 Ambt Delden.

Wie werden in 1976 lid van onze vereniging?

Dat is een vraag die niet alleen het bestuur van onze vereniging, maar ongetwijfeld ook vele leden zich aan het einde van een verenigingsjaar zullen stellen. Het jaar 1976 is voor de Vereniging Vrienden van Twickel wat de ledenaankomst betreft een goed jaar geweest. Er meldden zich maar liefst 61 nieuwe leden aan. Daarmee is het ledenaantal van de vereniging gestegen tot 315 en dat mag toch wel spectaculair worden genoemd (bedenkt u even dat we in 1972 met een groep van 60 mensen begonnen zijn?).

Dit zijn onze nieuwe leden:

1. J.D. Hoekstra Strampenstraat 12 Delden,
2. J.G. van Ommen Torenvalkstraat 13 Delden,
3. H.W. Rensen Freudstraat 26 Hengelo,
4. W.J. Bitter Stationsweg 8 Delden,
5. Mej. A.M. Faber Rupperink 15 Delden,
6. J.E. Kluvers Zaagmolenweg 2 Delden,
7. J.M. de Kamper Tijenesch 6 Delden,
8. M.J.F. v. Amerongen-Everts Langestraat 25 Delden,
9. Marian Vos Grotestraat 22 Raalte,
10. Mej. W.J. Bitter Ruineweg 3 Nettelhorst bij Lochem,
11. Mevr. S.M. Schol-Krantz Bernhardstr. 14 Delden,
12. Mevr. J. Horn Ripperdalaan 7 Delden,
13. C. M. Schoneveld Kievitstraat 20 Delden,
14. B. Schneider- v. Mackelenbergh Cramerswegje 2 Delden,
15. B.J. Baake v. Limborgstraat 5 Delden,
16. C.G. Straver Langestraat 141 Delden,
17. H.W.L.M. Loves Bernhardstraat 7 Delden,
18. fam. v.d. Loosdrecht Bernhardstraat 6 Delden,
19. C.H. Spanjer-Lammertink Marijkestraat 22 Delden,
20. K.R.A.B. Schlossberg Bernhardstraat 17 Delden,
21. G. de Jongh-Bonstra Kerkedennen 63 Borne,
22. J.H. Krooshoop Wilhelminastraat 25 Delden,
23. A.W. ten Cate Noorderhagen 50/309 Delden,
24. H. ten Voorde Stationsweg 24 Delden,
25. F.C. Moquette Buitenrustplein 3 Voorburg,
26. Hans de Jong Hoevestein 239-11c Wageningen,
27. J. Rutteman Beursstraat 7 Hengelo,
28. P.M. Gilissen Hooyerinkstraat 18 Delden,
29. H.E. Wienk Koppelsbrink 48 Borne,
30. W.H. van der Sande Bakhuizen Watertorenstraat 7 Delden,
31. Henry Mensink Greckerinkskamp 10 Delden,
32. H. Meyling jr. Benninksweg 61 Hengelo,
33. H. Meyling sr. Wegdammerweg 4 Goor,
34. A. de Monchy-van Bel Drienerprakweg 8 Hengelo,
35. J. Morsink Twickelerlaan 13 Delden,
36. Mej. Peddmos Henri Dunantstr. 106 Hengelo,
37. H. Pek Almelsestraat 17 Deldenerbroek

38. Mej. Plaggemors Magdalenalaan 55 Hengelo, 39. Mej. B. Ruitenbeek Bentelosestraat 54 Ambt Delden, 40. E. Klein Onstenk Dr. Nolensstraat 9 Enschede, 41. G. Jurgens 't Ven 7 Delden, 42. M. Janssen-Demmer Bankastraat 51 Hengelo, 43. H. Jannink Slaghekkeweg 14 Ambt Delden, 44. G. Inia-Krom Breemarsweg 282 Hengelo, 45. Hoogland-ter Horst Berendinastraat 6 Hengelo, 46. A.S. Den Hertog-Faber Bornsestr. 148 Hengelo, 47. A.R. Heerze Hengelosestraat 5 Hengelo, 48. E.T. Evers Oude Deldensestraat 22 Borne, 49. A.H.M. van Ditshuyzen Benteloseweg 123 Delden, 50. A. Buter Wainksdijk 1 Noordijk, 51. Mej. A. Bovenhuis Markeloseweg Goor, 52. R. Borsje-van Heusden Joliotplaats 156 Rotterdam, 53. J.B. Borchert Prof. Einthovenstraat 85 Hengelo, 54. J. Vink Tijenesch 9 Delden, 55. A. Verhoef Schipbeekstraat 12 Hengelo, 56. C. Timmerman Bentelosestraat 52 Ambt Delden, 57. K. Tiedemann-Boulman Villapark 16 Delden, 58. H.J.G. Sloopjes Da Costastraat 24 Goor, 59. T. Wreesmann Villapark 16 Delden, 60. Mevr. A. van Woerden Spreeuwenstraat 16 Hengelo, 61. G. de Witte Goorsestraat 91 Hengevelde.

